

megujhódás“ előestjén legjobbaink mint hallgattak! Hallgatnak, hallgatunk, csak a „felvidéki szellemnek“ van szüretje, keletje és sajtója. És egy szép nap el fogtok hallgatni ti is barátaim. Ez a törvény. Hitelrontók lesztek: hiteljavítók. A mesterséges „felvidéki szellem“ helyén szót fog kérni az eredeti szlovenszkói szellem. Bennetk a humánium magja, a népképviselőt „fertőzése“ és egy szép nap kitör belőletek a csömör: a hallgatás. És ez lesz a gyógyulás, a feltámadás.

Hiszek a csömörben! Ép' e nagy magyar megujhódással, e reformlázal kapcsolatban. Hiszek a csömörben, mert tudom a tegnapi volt példát és hasonlatot: Németh László esetét a reformkorszak első „megkiáltásával“ kapcsolatban. Hiszek a csömör biológiai törvényében, minden egészséges szellem logikus etikai funkciójában az óriásra duzzasztott percmemberkéek sorsgabalyító apokaliptikus korában. Hiszek a nagy magyar csömörben, mert hiszek a szlovenszkói szellem missziójában, mely ideig-óráig vak vágányra futhat, de el nem mulhat. Hiszem a csoda nagy realitását, a szlovenszkói szellemmel egyjelentésű „felvidéki szellem“ feltámasztó és megtartó erejét, munkánk igaz gyümölcsét, a vox humana töretlen szuggeszcióját: Kelj föl és járj!

B R A S S Ó I V Á L T O Z Á S

Irta: SZEMLÉR FERENC

Amit mi szülővárosomban megszoktunk, az az állami berendezkedéstől független, teljes és minden porcikájában magyar világ volt, ahol ur és szolga, városi és falusi egyaránt egy nép fiának érezte magát. Társadalmi különbségek, vagy ellentétek lehettek, de nemzeti vagy faji eltérésekről soha nem esett szó. Brassóban mindezt másképp találtuk. Udvarhelytől Segesvár is különbözött, de ez semmiben sem hasonlított hozzá. Segesváron hódítók voltunk, az uralkodó réteg minden előnyével és elzárt-ságával. Brassóban meghökkenve kellett észlelnünk, hogy a foglalók hatalmi fölényét senkiséem hajlandó elismerni. És mégis a város méltányos részt engedett önmagából a történet folyamán falai közé vagy falai alá került három népnek. Nem mintha mind e három nép önként és belátással — valamilyen „contrat social“ alakjában — mondott volna le hatalmuk egyrészéről a másik kettő javára. Az erők azonban valahogy egyensúlyba helyezkedtek és kiegyenlítették vagy néhol megsemmisítették egymást.

Az új élményt a város külső képe még nem közvetítette. Segesvár latinos, Udvarhely paraszti arculatával ellentétben Brassó maga volt a germán rendszer és hüvösség. Az egész település szinte érintetlenül őrizte a késő-középkori városköztársaság minden emlékét. Fiatal ismerősök úgy számoltak be a városkapuk lebontásáról vagy a várarkok feltöréséről, mint a közel tegnapi eseményeiről. A mostani új házak és új külvárosok még a városfejlesztők képzeletében sem léteztek. Brassót akkoriban még mindig az őstelepülők vonalába épített házsorok jellemezték. A Cenk magasratörtető dombja, a későnkéző és koránnyugvó nap, a hirtelen leboruló és makacsul szemerkélő őszi ég elválaszthatatlanul egy-

befonódnak a rideg város képzetével. Udvarhely aranykorbeli naposságát felváltotta egy riadalmasabb, nyugtalanítóbb korszak kemény, de életre-szoktató légköre. Igaz, egy csepp meleget sem adott s bennem sem ébredt iránta különösebb lelkesedés. A józan meggondolás alapján egyszerűen befogadott s mi hasonló alapon egyezsége léptünk vele. A középkorból itt maradt házak idegenségén, a Fekete Templom elnehezült gótikáján, a hegyek közt egyre szűkülő uccák szinte eszmei hidegségén ez a megegyezés nem tudott változtatni. Éppen mert csak holmi hallgatóságos szerződésről volt szó: nagyon észszerű, nagyon rendezett, de szeretettől mentes viszonyban volt egymással az ember és a város.

Néha mégis bizonyos enyhülettel emlékszem a háboru-alatti ötvenezer lakosu kis közösség csöndes életmódjára. Ritkák voltak a gépkocsik, ritkák voltak az emberek — és ritkák voltak a gondolatok is. A uccákon és a házakban éles fehér fényt és fejfájdító bűzt terjesztő gázlángok égtek. Ez a világítás csak Brassó hagyományhoz ragaszkodását hirdette. Előtte mégis mindig a maradiság jelképeként lobogtak fel e lángok, hiszen már Udvarhelyt is villany világította. A gázlángok méla félhomályában a szellem nem érezte jól magát, de annál biztosabban hizott a nagyiparosok vagyona. Az emberek korán feküdtek, korán keltek — és csakugyan aranyat leltek. Este kilenckor kihalt a város. A makacs éjszakázók elenyésző kisebbsége apró korcsmákban húzódott meg s az üres uccákon csak az órjárat léptei kopogtak. A moziból (az egész városban egyetlen hasonló műintézet volt) hazatérő szász polgár bizonyára az ósök kóbor szellemeire gondolt ilyenkor s elandalódott az éjszakai uccák középkori ódonóságán. Az ugynevezett *Bolgárszeg* felé ballagó román is dédapjainak sirjára emlékezhetett a közel temetőben. De vajjon mire emlékezhetünk volna mi ilyen csendes éjszakákon?... Hiába kerestük az ósök teremő lelkének nyomát, Brassó hüvös kövei hallgattak. Bármennyire enyhe volt ez az élet, számunkra folytonos lelkifurdalást, titkolt izgalmat jelentett. Mi nem mélyültünk tartós gyökerekkel a város talajába. Csak a felület voltunk, valami könnyű máz, amit bárki lekaparhatott.

Egyelőre még uralkodtunk s ezt senkisémet vont a kétségbe. De hasonlóképpen kétségbevonhatatlan ténynek tetszett, hogy a szászok a város urai. Brassónak szász volt a polgármestere, német a hivatalos nyelve, benszüllött germánok a hivatalnokai. A kereskedelembe német pénz forgott, az iparban német kéz dolgozott s végül is a német zseb keresett mindenütt, igaz, hogy nem érdemtelenül. Az új valóságot csak lassanként és nagyon nehezen ismertem fel. Hiszen én egy tökéletesen magyar glóbuszról krületem ide s változatlanul érvényesnek hitt fogalmaim egyszerre használhatatlanoknak bizonyultak. Szinte újra kellett felfedeznem az egész világot. Legelőször a szász diákok kék, piros, zöld sapkáit vettem észre.

Köztünk s a szász diákok közt a viszony nem volt sem baráti, sem ellenséges. Talán faji zárkózottságukkal és germán fölény-érzetükkel ők vigyáztak a távolság megtartására. Talán mi okoztuk e különállást. Már akkor is hiányzott belőlünk az elemi diplomáciai érzék ahhoz, hogy a hüvös közönyt barátsággá vagy legalább is nyílt ellenségeskedéssé váltassuk át. Szerettük a félmegoldásokat s az elhallgatás kényelmes menedékét. Később mentségünkre felfedeztem, hogy apáink között még nem volt meg ez a hüvös különbség. A kiegyezései években minden nehézség,

minden surlódás ellenére is más jövő képe tárulhatott eléjük. Egyre halom még azokat a szívélyes beszélgetéseket, amelyek idősebb szász urak és hasonlókorú magyarok között lefolynak — lehetetlen, hogy ezeknek mélyén ugyanolyan hűvös közöny rejtezzék, mint aminő fiaik érintkezését hidegítette el. Szinte-szinte a mesék birodalmába utalom egy neves szász író regényének azokat a részleteit, ahol brassói magyar és szász gyermekek között nemzeti alapon lefolyt összetűzésekről és verekedésekről van szó. Ezek az apák gyermekkorukban talán csakugyan verekedtek, de nem ezzel a megokolással. Mi azonban már nem is verekedtünk. Tán jóelőre megéreztük már, hogy saját jövőnk más csillagképek jegyében alakul. Ennélfogva óvatosan tartózkodtunk egymástól s még szokásaink, játékaink sem egyeztek.

Sokkal nyiltabb, sokkal egyszerűbb viszonyban éltünk román diáktársainkkal. Valahányszor a Bolgárszegbe kellett mennem tejért — minden második nap, — folyton rettegtem, hogy az egyik szűk uccában kézbe kaparintanak s ki tudja milyen állapotban kerülök haza, ha egyáltalán hazakerülök. Valószínűleg ők is hasonlóképpen gondolkozhattak a magyarok lakta uccákról és rólunk. Ha pedig semleges helyen, például a *Fellegvár* mögött lévő felhagyott kőbányában találkoztunk, akkor kölcsönös kiabálások és kődobálások közben szabályszerű csata fejlődött ki. A csata kimenetelét rendszerint nem a küzdőfelek vitézsége, hanem az ebédutáni nyugalomukban megzavart Kőbánya-uccai szomszédtságok mérges beavatkozása döntötte el. Gondosan ápolt nemzeti öntudatunkat persze sértette, hogy ellenfeleink egyáltalán szembe *mertek* szállni velünk. De csodálatos: népi öntudatunk egy cseppet sem berzenkedett emiatt vagy román diáktársaink egyéb tettei miatt. Sőt emlékszem, hogy a velünk egy osztályba járó Ovid Vătășan barátunkat őszintén szerettük s kedvéért igyekeztünk helyesen kiejteni a nevében kétszer is előforduló torokhangú „ă” betűt. Mindeme sok ellentmondó érzés valami zavaros össze-vissza rendetlenségben terjengett bennünk — a döntő jelleg azonban természetesen saját uralmi helyzetünkéből adódott. Különös idegességgel szoktuk volt nyilvánítani ezt az érzést. Kissé értelmelvesztetten hadakoztunk a külső, ismeretlen világban készülődő bizalom ellen, amiről sejtésünk is alig volt. Fűtyültünk és handabandáztunk a sötétben s ezzel bizonyítottuk be önmagunk előtt erőnket és létezésünket. A sötét pedig egyre sűrűsödött.

Zavarodottak voltunk és nem tudtuk miért. Szervezetünk mélyén valahol egy ideg vagy egy mirigy működéseben különös változások kezdtek történni s noha a test egészen nem adhatott magának számot állapota módosulásáról, homályosan mégis érezte, hogy valami nincs rendjén. Az aranykor bő biztonsága észrevétlenül átolvadtt egy más, nyugtalanabb korszakba, aminek mibenlétével senkisé is volt tisztában. Csupán azt éreztük, hogy a régi kormányzó eszmék már nem illeszkednek töretlenül a kétségbeejtően változó világhoz. Egykori életformánk, mint a magárahagyott gépezet, haragosan zörögte tovább a megszokott mozdulatokat, amíg aztán egyszerre csak megállott és magunkra hagyott.